

La traducció de l'*Alcorà* de Mikel d'Epalza

Josep Francesc Cutillas-Ferrer

Voldria donar el salt complicat d'aquesta traducció que s'ha fet al català de l'*Alcorà*, per part del catedràtic de la Universitat d'Alacant, Miquel d'Epalza. Voldria donar una idea de quin ha estat el criteri traductològic del seu traductor.

Aquesta traducció completa d'una forma molt important una tasca pendent que tenien els arabistes des de fa molt de temps. Ha volgut omplir un buit en la cultura catalana, i una manca molt important, perquè fins ara no teníem una traducció completa de l'*Alcorà* al català. De la importància d'aquesta traducció, cal dir que D'Epalza va rebre el premi Ciutat de Barcelona, i que a més a més ha tingut un ressò importantíssim en tota la premsa dels Països Catalans, com també a la resta del món islàmic, des del Pakistan al Marroc.

La qualitat literària podríem dir que és excepcional, sent una traducció importantíssima que ha tingut en compte tota una sèrie d'ele-

JOSEP FRANCESC CUTILLAS-FERRER Doctor en Filologia Àrab i Llicenciat en psicologia. És professor d'Estudis Àrabs i Islàmics a la Universitat d'Alacant on ensenya Islamologia, Literatures Àrab i Persa i Llengua Persa. Recentment ha publicat un llibre sobre un text morisc de tema xii i altres publicacions d'islamologia i mística islàmica. Ha presentat *L'Alcorà* i cinc estudis sobre l'obra en diverses capitals catalanes, des d'Elx a Perpinyà.

ments molt ben triats. Per exemple, afegeix uns capítols relacionats en criteris traductològics, que donen una idea del contingut del text, semàntic, i de la cultura islàmica.

L'*Alcorà* té unes característiques particulars de la llengua àrab, i les solucions que s'han tingut en compte en la versió catalana no són les específiques de la llengua àrab. És clar que l'*Alcorà* té un gran significat per a tot el món islàmic, i això queda molt evident en aquesta traducció. *Alcorà*, significa recitació, i per extensió és el llibre sagrat dels musulmans, primera de les fonts del dret islàmic. Per al musulmà és la paraula de Déu portada als homes, pel profeta Mahoma, tot quedant clar que l'autor és el propi Déu, i el profeta no és més que el transmissor de les paraules divines.

Si per al cristià el verb etern de Déu és Crist, per al musulmà és el llibre, la paraula de Déu que és eterna. Per al musulmà és, doncs, la formulació perfecta del monoteisme. Per tant, és l'expressió perfecta de la fe, el fonament, i la norma de conducta que Déu ha donat a la humanitat per a reflexionar. Aquests punts són molt importants en la traducció del professor D'Epalza.

Sabem que va ser revelada a les ciutats de Medina i la Meca, pel fundador de l'Islam, i transmesa als seus deixebles entre els anys 610 i 642. El llibre està dividit en 114 sures o capítols, agrupades en ordre d'extensió decreixent. La primera sura és una oració molt curta, i cada sura està formada per versicles, signes, o *ayats*. Les 6.236 *ayats* formen designis de Déu. Per a recitar-lo litúrgicament, l'*Alcorà* està dividit en trenta parts que anomenen *yuds*, és a dir, coincidint amb el que s'ha de recitar cada dia durant el mes del Ramadà. El tema de la recitació és molt important –i així ho manifesta el traductor– per tal que pugui ser recitat al llarg dels dies de l'any. Per tant, la traducció observa que l'oralitat és molt important per al creient de l'Islam.

Com s'ha fet aquesta traducció? Malgrat que hem d'esmentar la quantitat de traduccions a les llengües occidentals, hem de dir també que la catalana ha fixat nous criteris de traducció que la fan innovadora. Els traductològics tenen en compte el fet que no sigui una

traducció canònica del text sagrat. No pot ser-ho perquè per als musulmans, el llibre sagrat no es pot traduir, ja que és la mateixa paraula de Déu, i aquesta no és traduïble. L'àrab es considera la llengua de l'Ésser, dels àngels, i per tant tota traducció per als musulmans és imperfecta. A totes les traduccions les anomenen versions de l'*Alcorà*.

En segon lloc, la traducció ha volgut copsar el pes, el significat de l'essència religiosa, profètica, sapiencial, i literària del text. L'objectiu del professor D'Epalza ha estat fer una traducció tan a prop com fos possible del text original, tant en el fons com en la forma, dins d'un nivell literari i textual al màxim d'acostat a la llengua àrab i al text original.

Aquesta entrega representa la primera traducció directa al català. Per fer aquesta traducció, D'Epalza, ha tingut en compte l'eixida de traduccions al català perdudes. Conegudes algunes, per una referència textual, i que ens ajuden a comprendre millor el buit que existeix a la cultura catalana. Traduccions com l'encarregada pel rei Pere IV al frare mallorquí Francesc Pons Saclota, del llatí romanç, traducció tolerada al segle XII. Aquest text es troba perdut, però és documentat entre els anys 1381 i 1384. N'hi ha una altra a les darreries del segle XV, per part del valencià Joan Andrés de Xàtiva. També perduda, però és possible que fos feta en valencià.

La traducció de D'Epalza s'ha fet des d'una reflexió al més a prop possible del text alcorànic àrab. Com que no hi havia antecedent, els estudis comparatius s'han fet tenint en compte les altres traduccions en la resta de les llengües peninsulars i romàniques; sols es pot mencionar dos estudis amb un pes important, sent el primer la tasca del traductor de la Universitat de Màlaga, Juan Pablo Arias, i part de la tesi doctoral de la hispanista de la Universitat d'Indiana, Consuelo López.

La introducció general i la traducció completa de l'*Alcorà* al català va acompanyada de cinc estudis, més una densa bibliografia del professor Mikel d'Epalza. El primer dels estudis és de tipus bibliogràfic, i ens serveix per ampliar els coneixements de l'*Alcorà* en el seu context socio-històric. El segon i el tercer, estan dedicats a l'ús del català i a la reli-

giositat musulmana en la teologia islàmica, en relació amb la resta de les traduccions alcoràniques. El quart i el cinquè, versen sobre la història i la pràctica traductològica en les llengües hispàniques, i especialment en català.

La traducció de l'*Alcorà* a d'altres llengües que no són l'àrab, ha plantejat sempre alguns problemes d'ordre teològic per als musulmans. El text original en àrab, és un text miraculós, i per tant, diví per al musulmà. La qual cosa fa que cap traducció pugui ser canònica. Per altra banda la revelació divina vol ser universal i es dirigeix a tots els humans. Diu l'*Alcorà*: «Nos no hem fet venir, no entra més cap missatger ni enviat, que no s'expliqui en la llengua del seu poble per deixar clar el seu missatge». És a dir, per una banda és necessària la traducció del text sagrat per difondre el missatge de Déu.

De l'equilibri entre les afirmacions de la fe islàmica, universalitat diferenciada de les llengües del missatge, i exclusivisme dominant del text àrab cal concloure, d'una banda, la doctrina general musulmana de l'exclusivitat del text original àrab i, de l'altra, la necessitat de les traduccions a totes les llengües. Aquestes traduccions aleshores seran considerades com comentaris, com a versions del text alcorànic, que transmet els continguts i els sentits de l'*Alcorà*, malgrat que no tinguin el mateix pes que l'original àrab.

Per aquestes raons teològiques derivades de la fe islàmica, les traduccions modernes tenen tendència a publicar-se en edicions bil·lingües. És per això que el traductor no ha de respectar la morfosintaxi àrab, ni el seu estil literari per raons d'imitabilitat. El que s'ha de fer és traduir els continguts semàntics per intentar esbrinar el sentit del contingut alcorànic, i això és el que ha fet Mikel d'Epalza. D'aquesta manera, la traducció fa un ús lliure de formes morfosintàctiques de noms, verbs, i partícules per un desig més gran de claredat i exactitud.

Aquesta prioritat del text català al contingut semàntic i la claredat en l'exposició de la llengua receptora, suposa l'ús de recursos múltiples de caràcter estilístic que es poden presentar en forma de principis generals d'exemples concrets. Així tenim que la traducció fa un ús lliure de

formes. Per exemple, en l'onomàstica, per començar, s'expressa de vegades el referent duplicat dels noms. Quan fa referència a «Al·là», D'Epalza posa «Al·là-Déu», perquè el lector tingui una comprensió propera al significat àrab. La paraula catalana indica que és el mateix que el referent del Déu cristià.

La paraula «Al·là», fa referència a les especificitats del contingut semàntic de la fe musulmana, com són la unicitat de Déu, el rebuig de la Trinitat cristiana, etc. Aquesta forma dóna una traducció més correcta dels continguts concrets del text àrab original, malgrat que siguin dues paraules. Els traductors d'altres versions han hagut de triar entre una de les dues paraules, i D'Epalza ha optat per aquesta versió traductològica, sense afegir notes o explicacions per apropar-nos al contingut semàntic de la religió musulmana.

D'altres noms que també apareixen als textos jueus i cristians, tenen un tractament semblant, posant el nom tal com apareix a l'*Alcorà*, i entre claudàtors el referent bíblic. El primer nom, conserva així el paper que li dóna el text sagrat, i el segon designa el referent per al lector català, per tal que pugui identificar el personatge de la tradició bíblica. Per exemple, quan parla de Jesús, posa el nom àrab «Isa», i entre claudàtors Jesús. D'aquesta manera no s'imposa només el referent del món cristià, i s'esberlen al màxim els continguts semàntics en àrab.

El segon procediment deixaria la transcripció fonètica àrab al més acostada possible de la llengua receptora, i indicaria entre claudàtors la seva significació o naturalesa; en el cas de paraules comunes, suposa una complicació afegida pel pes del cristianisme en la llengua catalana, i aleshores es complica el procés de traduir els preceptes de la fe islàmica en una llengua amb tant de pes cristià com la nostra. Aleshores el professor D'Epalza aplica una solució que consisteix en acompanyar la paraula catalana, el més propera al terme àrab, amb d'altres més complementàries i més a prop del lector. Això seria una de les consideracions a tenir en compte en la traducció dels textos religiosos a llengües hispàniques.

També hem de tenir en compte les fórmules religioses alcoràniques que no es poden traduir paraula per paraula, com la fórmula que expressa la «guerra santa religiosa». Per fer-ho comprensible en català hauríem de traduir «pel bon camí de Déu, hem de fer un esforç per la guerra», i d'altres traduccions no afinen prou el sentit. D'Epalza ha intentat explicar el sentit particular de l'expressió, i en canvi d'altres traduccions mantenen una ambigüitat que no s'acosta a l'expressió semàntica àrab.

Els verbs també tenen aspectes que els fa difícil la traducció al català. El verb àrab expressa en prioritat el caràcter acabat o inacabat de l'acció, cosa que no passa en les llengües indeuropees. L'àrab fa un èmfasi especial en la temporalitat, utilitzant, per exemple, el verb i un adverbi de perpetüitat. Finalment, les partícules àrabs es poden suprimir o modificar-se, i això ha fet que el traductor hagi tingut en compte que en aquells temps l'àrab no tenia signes gràfics com ara.

Una altra part molt important és l'element estilístic de la traducció, sobretot perquè es tingui en compte que és un text arrelat en una traducció oriental –de la mateixa manera que la *Biblia*– i que és un text sapiencial. Això va lligat amb la musicalitat, la rítmica, i també amb la tipografia. La traducció de l'*Alcorà* ha de ser clara i exacta, malgrat que trenqui la morfosintaxi del text en àrab, per tal d'obtenir exactitud i claredat en la nostra llengua. D'Epalza s'ha hagut de plantejar quina classe de text religiós és l'*Alcorà* per adaptar l'estil de la seva traducció a l'estil del lector català.

Aquesta reflexió ha fet que es compari l'*Alcorà* amb els referents religiosos del lector català. Va arribar a la conclusió final que l'estil religiós de l'*Alcorà* era sapiencial i profètic, amb el mateix estil que llibres com el de David. El text alcorànic és una contínua invitació a la reflexió sobre la realitat, i a la meditació sobre la història humana per arribar a conèixer la veritat divina, tot obrant dintre els objectius de Déu.

Aquest missatge diví és un dels elements més importants del text alcorànic. Té l'antecedent en els textos bíblics dels Salms, la Saviesa, i

en els textos dels Profetes. La traducció al català ha de procurar que es doni una noció dels continguts islàmics, tot anant de bracet amb els textos bíblics.

El traductor ha posat a la disposició del lector un estil per a facilitar-li la reflexió. Aquesta meditació forma part de l'estil alcorànic; un altre punt és el sentit literari d'aquest text sagrat, i això va de parell amb el missatge religiós que dóna; però l'estil estètic àrab és molt difícil de traduir a la mirada catalana. Per a transmetre a una llengua romànica els principals elements literaris de l'*Alcorà*, el traductor ha procurat expressar-ho en un estil clar, senzill, i sense arabismes o arcaïsmes del català, per tal de facilitar l'oralitat de la lectura.

Per accentuar el caràcter literari s'ha estructurat gràficament la presentació del text escrit en una forma mitjana entre la prosa poètica i el vers lliure, per tal de facilitar una lectura pausada, en veu alta, o mentalment, i evitar així una lectura purament prosaica.

Per a transmetre a la traducció catalana el caràcter oral i literari de l'estil alcorànic, D'Epalza ha creat un variat estil ritmat de musicalitat, basat en l'accent tònic o d'intensitat del català, que es troben en la tradició poètica de la nostra llengua. Les formes tipogràfiques s'han fet per tal de portar a terme, en la lectura, un exercici intel·lectual i estètic, al més a prop possible del que fan els musulmans en la seva llengua original. Això perquè D'Epalza ha volgut plantejar una traducció paral·lela, és a dir, no és el mateix referent l'àrab i el català, però el que sí que ha volgut és que es tingui la mateixa impressió en llegir aquesta traducció que s'ha fet al català de l'*Alcorà*.